

Tanulmány

Bódog Alexa

A hitek és a tudás kezelése J.L. Austin nyelvfilozófiájában

Abstract

The present paper focuses on the Austinian approach to intentionality. My aim is to demonstrate that the Austinian concept and its application in the classical version of speech act theory are fundamentally different from the treatment of intentionality in the received version of speech act theory (as developed by Searle). The received version of speech act theory treats intentional states as a bunch of internal individual beliefs, desires, and intentions, while it assumes that conventions belong to the external social domains. Contrary to that, the Austinian version of speech act theory doesn't make a sharp ideological distinction between intentional states and conventions as a result of Austin's natural realism.

Keywords: Austin, beliefs, felicity conditions, intentions, knowledge, ordinary language philosophy, speech act theory

1 Bevezetés

1.1 A dolgozat motivációja

A nyelvtudományban Austint a beszédaktus-elmélet és ezáltal a pragmatika egyik létrehozójának tekintjük. Ennek ellenére a pragmatikusok ritkán foglalkoznak a *How to do things with words* (1962a) című munkán kívül Austin más nyelvfilozófiai tanulmányaival. Ez az eljárás azonban azzal a veszéllyel jár, hogy bizonyos gondolatokat, érveket az olvasó önnön tudományos kontextusában értelmez és figyelmen kívül hagyja az eredeti austini motivációkat, vizsgálati módszereket és filozófiai kötődéseket. Ennek következményeként könnyen előfordulhat, hogy másképp értelmezzük az austini tanokat, mint ahogy maga Austin közölni szándékozta őket.

Austin nyelvfilozófiájának felszíni értelmezésére és ebből adódóan megítélésére e probléma rendkívül erősen rányomja bélyegét. Az általánosan elfogadott nyelvtudomány-történeti tézis szerint Searle az austini beszédaktus-elméletet mindössze kibontja, ellentmondásait föloldja, így Austin tanítványaként mestere munkáját közvetlenül továbbviszi. Rajagopalan (2000) tudásszociológiai és tudományretorikai eszközök segítségével azonban rámutat arra, hogy Searle valójában sajátos módon újraértelmezte tanára beszédaktus-elméletét, és kiemelve azt oxfordi környezetéből áthelyezte az amerikai reprezentacionalista kontextusba. Rajagopalanról függetlenül Sbisà (2005) konkrét szöveghely-elemzésekkel mutat rá arra, hogy nemcsak Searle (1969), hanem Bach és Harnish (1979) is figyelmen kívül hagyja az austini életmű rendelkezésünkre álló darabkáit, ennek következményeként pedig olyan értelmezését

kínálják az austini beszédaktus-elméletnek, mely bár bevett nézetként is azonosítható, mégsem egyenes ági leszármazottja az austini tanoknak.

Austin nyelvfilozófiájának vizsgálata azért szolgáltathat fontos adalékokat a pragmatika számára, mert az austini beszédaktus-elmélet és a bevett nézet közötti összehasonlítás segítségével ki tudjuk mutatni azokat az elméletalkotási különbségeket és az elméletalkotás háttérében meghúzódó azon előfeltevéseket, melyek tudatosítása segítségünkre lehet napjaink pragmatikai problémáinak tisztább artikulálásában és megoldásában is.

1.2 A dolgozat célja

Dolgozatom célja az, hogy egy példán keresztül bemutassam Austin intencionalitásszemléletét azért, hogy láthatóvá váljék, hogy a beszédaktus-elmélet bevett nézetének intencionalitásszemlélete nem illeszkedik az austini meglátásokra. Azért választottam a hétköznapi hitek és a hétköznapi tudás austini kezelését, mert a beszédaktus-elmélet bevett nézete az intenciókat (mindenféle értelemben) és a konvenciókat (szinte mindenféle értelemben) két külön területként kezeli, valamint az intenciókról mint hitekről, vágyakról és szándékokról ad számot. Az intenciókat mind Searle (1969, 1979, 1983), mind a Bach és Harnish-féle (1979) fölfogás individuálisnak, mentálisnak tartja, míg a konvenciókat társas természetűnek feltételezi. Ebből a szigorú distinkcióból, valamint az intenciók reduktív kezeléséből számos ellentmondás és az intencionalitás pragmatikai kutatásának komoly korlátai következnek (lásd Bódog 2012, előkészületben). Austin azonban semmilyen szempontból nem választja el e két mozzanatot, így érdemes megvizsgálnunk, miképpen kezeli Austin a hiteket és a tudást mint a nyelvhasználatot meghatározó mozzanatokot.

1.3 A dolgozat fölépítése

Célomnak megfelelően dolgozatom 2. fejezetében röviden ismertetem Austin filozófiai módszereit és elméletalkotási tendenciáit. Ezt követően a 3. fejezetben elemzem a hétköznapi hitek és a tudás austini elképzelését. A 4. fejezetben a 3. fejezet eredményei alapján az intenciók és a konvenciók austini rendszerét ismertetem. Dolgozatomat a 4. fejezetben zárom.

2 Austin vizsgálati módszerei

A 20. század második felében szisztematizálódó (majd gyorsan el is haló) hétköznapi nyelvhasználat filozófiája alapvetően olyan oxfordi gondolkodókhoz köthető, mint John Austin, Gilbert Ryle, Peter Strawson, valamint Paul Grice.¹ Ez az oxfordinak is nevezett iskola, hasonlóan a logikai formalizmusokra épülő ideális nyelv létrehozását propagáló szemlélethez, azt a két analitikus tézist veszi alapul, melyek szerint (1) a világ megismeréséhez a nyelv megismerésén keresztül tudunk eljutni, ám (2) az emberi természetes nyelv nem minden esetben tökéletes eszköze ennek a megismerésnek. Azonban míg az ideális nyelv kidolgozóit az a cél vezérelte, hogy a természetes nyelvet a tudományok számára használható módon megreagulázzák (a pozitivista tudományképpel összhangban), addig a hétköznapi nyelvhasználat filozófusai a természetes nyelv tüzetes analizisét szorgalmazták, sajátos kontrasztot és vitafelü-

¹ Említést érdemel, hogy a szemléletet megalapozó Moore, a kései Wittgenstein és John Wisdom Cambridgeben alkottak, ők szintén komoly hatást gyakoroltak az oxfordi filozófiára.

letet hozva létre ezáltal mind a formális nyelvi vizsgálatok, mind a pozitivizmus eszméivel szemben.

Austin az elsők között helyezkedik szembe az ideális nyelv kidolgozására irányuló dogmatikus tanokkal, valamint azokkal a pozitivisták törekvésekkel, melyek fölfogásában az észlelés oksági elméleteiből kiindulva az érzetadatok nyelvére alapozva kell tudományos megállapításainkat és elméleteinket létrehozunk. Austin támadásai így az észlelés és a nyelv területén egyszerre voltak jelen. Az észlelés és az érzetadatok nyelvének oldaláról *Sense and sensibilia* című 1962-ben megjelent írását kell megemlítenünk, melyet Putnam (1994: 470) az analitikus filozófia leginkább mellőzött klasszikusának nevez. Mivel ez a mű az észleléssel és nyelvének használatával foglalkozik, így jelen dolgozatban nem foglalkozom ennek az érvrendszernek a bemutatásával, megtette ezt Putnam, igaz, nem nyelvészeti és nem pragmatikai nézőpontból (1994: 2. fejezet).

A hétköznapi nyelvhasználat kutatásának legitimitására vonatkozó érvek másik csoportja a nyelv használatának társas beágyazottságának tézisének alapul. Austin fölfogásában bármilyen módon, bármilyen szintéren használjuk a nyelvet, az a használat a beszélő saját nyelvi közösségének produktumaként értékelődik. A filozófus ebből a szempontból nem különbözik a többi embertől, mivel önnön filozófiai nyelvhasználat is saját nyelvi közösségének produktuma. Ez a tény arra kötelezi őt, hogy viseltesen felelősséggel önnön nyelvhasználatára vonatkozóan:

[...] words are our tools, and, as a minimum, we should use clean tools: we should know what we mean and what we do not, and we must forearm ourselves against the traps that language sets us. (Austin 1956a/1970: 181-182)

A filozófus tehát a hétköznapi nyelvet eszközként használja gondolatai kifejtésére. Ebből adódóan a nyelvet igaz, hogy elemezni kell, de nem idealizált formában, hanem a lehető legszéleskörűbb és legteljesebb aktuális előfordulásaiban:

[...] the supposed 'ideal' language, is in many ways a most inadequate model of any *actual* language: its careful separation of syntactics from semantics, its lists of explicitly formulated rules and conventions, and its careful delimitation of their spheres of operation – all are misleading. An *actual* language has few, if any, explicit conventions, no sharp limits to the spheres of operation of rules, no rigid separation of what is syntactical and what semantical. (Austin 1940/1970: 67, kiemelések az eredetiben)

Austin nézetei szerint a hétköznapi nyelvhasználat elemzése lehetővé teszi, hogy rajta keresztül világossá tegyük nyíltan artikulált filozófiai nézeteink mögöttes tartalmait, fogalmaink jelentéseit stb.. Ennek az elemzésnek a teljes társalgáson, a teljes nyelvhasználati kontextuson kell végighaladnia, mivel akkor válnak leginkább láthatóvá a nyelv sajátosságai. Austin ezzel a módszertani megfontolásával tulajdonképpen a társalgáselemzés előfutárának is tekinthető. Ám a jelenlegi társalgáselemléssel szemben Austin alapvetően nem valódi társalgásokat, hanem társalgásokat tartalmazó gondolat kísérleteket vizsgál:

We must instead imagine some cases (imagine them carefully and in detail and comprehensively) and try to reach agreement upon what we should in fact say concerning them. If we can reach this agreement, we shall have some *data* ('experimental' data, in fact) which we can then go on to *explain*. Here, the explanation will be an account of the meanings of these expressions [...]. (Austin 1966/1970: 274)

Austin alapegysége tehát nem a szó, nem az egyes kifejezések önmagukban véve, hanem a teljes nyelvhasználati szituáció, ahol a társas, az individuális, az intencionális és a konvencionális mozzanatok egységben szerepelnek. A nyelvnek ez a holisztikus, teljes kontextusban tör-

ténő vizsgálata összefügg Austin sajátos (Putnam /1994/ által természetesnek aposztrofált) realista fölfogásával is, melynek középpontjában a nyelv és a világ eseményeinek, a benne lezajló cselekvéseknek elválaszthatatlansága áll (erre rámutat Harris 1976: 389 is). Ez a realista meggyőződés tükröződik a *How to do things with words* c. kötetben is, és a lokúció–illokúció–perlokúció hármásának megkülönböztetésével teljesedik ki.

3 A hétköznapi hitek és a tudás viszonya

Az analitikus filozófia és a filozófiai indíttatású pragmatika bevett nézetében a hétköznapi hiteket olyan intencióknak tekintjük, melyeket az intencionális ágensek birtokolnak. A hitek mint intenciók mentális reprezentációk, mivel valamilyen propozicionális tartalomra történő irányultságot jelenítenek meg (lásd pl. Searle 1989). A tudás mint igaz hitek összessége szintén mentális természetű dolog. Ennek megfelelően a tudás tudásként való kezelésének kritériuma a hitek igazolásának kritériumaival esik egybe.

Austin ezzel a nézettel szemben úgy véli, hogy a hitek és a tudás között másféle különbség rejlik. Tekintsük az austini kiinduló problémát!

There is a singular difference between the two forms of challenge: 'How do you know?' and 'Why do you believe?' We seem never to ask 'Why do you know?' or 'How do you believe?' [...] Either question [...] may well be asked only out of respectful curiosity, from a genuine desire to learn. But again, they may both be asked as *pointed* questions, and, when they are so, a further difference comes out. 'How do you know?' suggests that perhaps you *don't* know it at all, whereas 'Why do you believe?' suggests that perhaps you *oughtn't* to believe it. (Austin 1946/1970: 78, kiemelések az eredetiben)

Austin a főt idézet szöveghelyen abból indul ki, hogy a hétköznapi nyelvhasználatunk során a hitekre és a tudásra vonatkozó kifejezéseket eltérő módon alkalmazzuk. Az a megnyilatkozás, hogy *Azt hiszem, esni fog az eső.*, illetve *Tudom, hogy esni fog az eső.* láthatóan nem különbözik egymástól. Viszont amikor rákérdezzük azokra a feltételekre, melyek mentén ezeket a megnyilatkozásokat létrehozuk, akkor kétféle kérdőformulát alkalmazunk. A hitek valóságára úgy kérdezzük rá, hogy a hitek oksági viszonyaira irányul kérdésünk: *Miért hiszed, hogy esni fog?* A tudás igazságát nem az azt létrehozó, konstituáló okok firtatásával derítjük ki, hanem azzal, hogy a tudás forrására kérdezzük rá: *Honnan tudod, hogy esni fog?* A hitre és a tudásra vonatkozó kérdések nem cserélhetők föl, ez is erősíti azon intuíciónkat, hogy a hit és a tudás két külön úton jár: *?Honnan hiszed, hogy esni fog? / ?Miért tudod, hogy esni fog az eső?* Azon felül, hogy a főt idézetben tisztán látható Austin analitikus módszerének rendkívüli finomsága, az is nyilvánvalóvá válik, hogy a hagyományosan együttesen kezelt tudás és hit (mint intencionális állapotok) hogyan kerülnek két világ (az individuális és a társas világ) fennhatósága alá egyetlen kontextualizált szituációban. Ha konkrét társas interakcióba helyezük a valamire vonatkozó tudást és a valamire vonatkozó hitet, akkor észrevesszük, hogy **mindkettő lehet téves**, mindemellett a tévedésnek eltérő okai és következményei vannak. Austin szerint azért lehet téves a tudás, mert maga az észlelés nem csálthatatlan:

Uncritical use of the direct object after *know* seems to be one thing that leads to the view that (or to talking as though) *sensa*, that is things, colours, noises, and the rest, speak or are labelled by nature, so that I can literally *say* what (that which) I *see*: it pipes up, or I read it off. It is as if *sensa* were *literally* to 'announce themselves' or to 'identify themselves', in the way we indicate when we say 'It presently identified itself as a particularly fine white rhinoceros'. But surely this is only a manner of speaking, a reflexive idiom in which the French, for example, indulge more freely than the English: *sensa* are dumb, and only previous experience enables *us* to identify them. (Austin 1946/1970: 97, kiemelések az eredetiben)

Az emberi gondolkodás, a tudás és az észlelés esendősége azonban nem a szkepticizmus elfogadásához vezet, hanem annak a hangsúlyozásához, hogy a hétköznapi nyelvhasználat során a tudás mint intencionális állapot közlése társas felelősséggel jár, mivel közlésünk „erejével” fölhatalmazzuk a hallgatót arra, hogy a megnyilatkozásban foglalt propozicionális tartalmat állításként tudja használni (állításként az austini értelemben):

[..] saying 'I know' is taking a new plunge. But it is *not* saying 'I have performed a specially striking feat of cognition, superior, in the same scale as believing and being sure, even to being merely quite sure': for there *is* nothing in that scale superior to being quite sure. Just as promising is not something superior, in the same scale as hoping and intending, even to merely fully intending: for there *is* nothing in that scale superior to fully intending. When I say 'I know', *I give others my word: I give others my authority for saying that 'S is P'*. (Austin 1946/1970: 99, kiemelések az eredetiben)

A tudásnak tehát sajátos módon, kivétel nélkül mindig arról kell szólnia, ami van. Vegyük az alábbi példát a *Gyalog galopp (Monty Python and the Holy Grail, 1975)* című filmből!

1. Artúr király hűséges szolgájával poroszkál valahol Angliában, és egy vár aljához érkező beszélgetésbe elegyednek a vár őrével. A társalgás során a téma a díszitőkökre terelődik, melyből két fél Artúr szolgájának kezében látható:

1. őr: Honnan van tökök? Hol szereztétek?
2. Artúr: Hát találtuk!
3. őr: Találtátok? Itt nálunk? Tököt? Annak sok napsütés kell, jó kis meleg!
4. Artúr: Azt tudjuk.
5. őr: Nálunk meg zord az időjárás.
6. Artúr: A fecske is elszállhat melegebb vidékre, úgyszintén a gólya, s úgyszintén a gilice is elszállhat délre a tél elől, de azért mégiscsak itt honosak.
7. őr: Arra céloz netán, hogy csak a tökök emigrálnak?
8. Artúr: Ugyan, dehogy, lehet, hogy viszik őket!
9. őr: Hogy vihetne el egy fecske egy tököt?

A fenti példában jól kirajzolódik az austini értelemben vett tudás és a hitek különbözősége. A hiteinkért nem vagyunk felelősek abban az értelemben, ahogy a tudásért viszont azok vagyunk: a hiteknek nem kell a világhoz igazodniuk – és a legtöbb esetben a hitek nem is viselkednek így. A példában a 8. sorban Artúr egy hitét fejezi ki, és mint a 9. sorból kiderül, Artúrnak ez a hite meg is kérdőjeleződik beszélgető partnere által. A tudásnak a hitekkel szemben viszont olyannak kell lennie, hogy a benne foglalt propozicionális tartalom megállja a helyét mindazokon a társas színtereken, ahol forgalomba kerül. A példa 3. sorában a vár őre kinyilatkoztatja abbéli tudását, hogy mire van szüksége a tököknek a növekedéshez. Artúr ezt nem is kérdőjelezi meg, elfogadja a 3. sorban közölt tartalmat igaznak. A tudás tehát egyrészt az egyén saját intencionális állapota, próbája viszont a társas kontextusban történő megfelelő, sikeres, felelősségteljes alkalmazás. A példában ezért a tudás érvek alapját is szolgáltathatja: ez a 3. és a 6. sorban figyelhető meg. A hitek és a tudás társas érvényességen alapuló megkülönböztetésének nézete jól illeszkedik a beszédaktusok szerencsefeltételeinek rendszerébe.

A tudás és a hit irányultságának elemzése azt mutatja, hogy bizonyos mentális tartalmakra azáltal irányulnak intencionális állapotok, hogy az ezeket az állapotokat kifejező aktusok sajátos társas beágyazottságban valósulnak meg. De ez nem jelenti azt, főleg nem az általánosítósoktól óvva intő Austin esetében, hogy a társas beágyazottság tulajdonsága minden intencionális állapotra és azok tartalmaira is igaz lenne. A hitek hitként történő azonosításához nem

szükséges a hittel rendelkező személyen kívül semmi más: a hitek intrinszikusak. Az olyan intencionális állapotok, mint az érzelmek, szintén úgy viselkednek, mint a hitek (Austin 1946/1970: 97). A tudás viszont nem lehet intrinszikus, mivel tudásként való azonosításához és értékeléséhez szükség van a társas kontextusra. Austin a tudást tehát nem pusztán igaz hitként aposztrofálja, hanem elköteleződés-ként a tudásban foglalt propozicionális tartalom főnállása mellett, valamint a társakra irányuló felelősségként, mindemellett fölhatalmazásként arra, hogy a társak a hétköznapi értelemben vett tényként forgalmazzák a tudásban foglalt propozicionális tartalmat. Még másképpen megfogalmazva: Austin a mentális állapotok cselekvésbe helyezésével mutatja meg, hogy a nyelv és a világ viszonya nem dichotomikus, a társas mozzanatok (például különböző típusú konvenciók révén) elmoszák az individuális belső és az individuumtól független külső világ közti határokat.

4 Az intenciók és a konvenciók szerepe a szerencsefeltételek meghatározásában

Austin intencionalitásszemlélete nem merül ki a hitek és a tudás intencionális lehorgonyzásában. Az intenciók fontos szerepet töltenek be a performatív megnyilatkozások szerencsefeltételeinek meghatározásában is (Németh T. 2007, 2008: 88, Bódog 2008). Austin beszédaktuselméletében a performatív megnyilatkozások sajátos szerepet töltenek be, ugyanis ezek mutatják meg, hogy a nyelv használatával voltaképpen cselekszünk, például ígérünk, informálunk, tiltunk, keresztelünk stb. Ezek a cselekvések a nyelv egy sajátos, operatív használatát követelik meg (*Performative utterances*: 236), mely során különböző társas, társadalmi konvenciók és individuális intenciók megléte biztosítja a cselekvés szerencsés végrehajtását. Amennyiben hiányoznak a szerencsés végrehajtáshoz szükséges intenciók (gondolatok, érzelmek, szándékok stb.), úgy a performatív megnyilatkozás vagy nem lesz őszinte (*insincerity*), vagy áthág (*infraction*) / megszeg, megtör (*breaches*) egy vagy több társas, társadalmi konvenciót:

I. 1: where, as often, the procedure is designed for use by persons having certain thoughts, feelings, or intentions, or for the inauguration of certain consequential conduct on the part of any participant, then a person participating in and so invoking the procedure must in fact have those thoughts, feelings, or intentions, and the participants must intend so to conduct themselves;

I. 2 : and the participants must so conduct themselves subsequently. (Austin 1962a: 39.)

Tekintsünk néhány példát Austintól!

1. Feelings

Examples of not having the requisite feelings are:

'I congratulate you', said when I did not feel at all pleased, perhaps even was annoyed.

'I condole with you', said when I did not really sympathize with you.

The circumstances here are in order and the act is performed, not void, but it is actually insincere; I had no business to congratulate you or to condole with you, feeling as I did.

[...]

3. Intentions

Examples of not having the requisite intentions are:

'I promise', said when I do not intend to do what I promise.

'I bet', said when I do not intend to pay.

'I declare war', said when I do not intend to fight. (Austin 1962a: 40)

Ezek az austini példák természetesen magyar nyelven is megállják a helyüket. Ha nem viszonyulunk pozitívan ahhoz az eseményhez, amellyel kapcsolatban gratulációnkat fejezzük ki,

akkor a gratuláció aktusa sikertelen lesz. Amennyiben nem érzünk együtt a másik féllal, részvétünk kinyilvánítása szintén sikertelen lesz. Az együttérzés, illetve a pozitív hozzáállás (például az öröm) olyan érzelmek, melyek megléte szükségszerűen hozzájárul a szóban forgó illokúciós aktusok szerencsefeltételeihez.

Ugyanígy, amennyiben valamit megígérünk valakinek, akkor szándékunkban kell, hogy álljon az ígéretben foglaltak megtétele. Ha fogadást kötünk valakivel, akkor szándékunkban kell, hogy álljon, hogy fizetünk, amennyiben elvesztjük a fogadást. Ha hadat üzenünk (már amennyiben konvencionális szempontok alapján megfelelő személyek vagyunk arra, hogy hadat üzenhessünk), akkor szándékunkban kell, hogy álljon a harcolás.

Az illokúciós aktusok szerencsefeltételeinek elemzésekor is azzal az austinival alapelvvel találkozunk, hogy az individuális elme és annak intencionális tartalmai a társas, társadalmi konvenciókkal együttjárva eredményeznek sikeres nyelvi cselekvéseket, beszédaktusokat.

Az intenciók bizonyos esetekben nem, vagy nehezen különíthetők el egymástól (Austin 1962a: 41): az intencionális állapotok tartalma, valamint a rájuk irányuló attitűdök nem határozhatók meg kimerítő pontossággal, részint azért, mert az egyes intenciók határai elmosódtak, részint pedig azért, mert az intenciók áthajlanak egymásba. Austin a gratulációval kapcsolatban például fölteszi a kérdést, hogy vajon a gondolatok (tkp. a hitek) vagy az érzelmek megléte dönti el a gratuláció sikerességét? Éreznünk vagy gondolnunk kell (esetleg mindkettőt) ahhoz, hogy őszintén mondjuk: – *Gratulálok!*? Ez az intenciók egymásba hajlásának példája. Az intenciók pontos elkülönítése szintén problematikus, a kívánalmak, illetve az akarat állapotainak különbségei nehezen határozhatók meg akár az austinival „szótárazós” technikával, akár bármilyen más definiálási módszerrel. Érezzük a különbséget a „Szeretnék egy nagy házat.” valamint az „Akarok egy nagy házat.” megnyilatkozásokban szereplő intencionális állapotok között, ám a határ köztük elmosódott.

Amellett, hogy a beszédaktusokban jelen levő intenciók nehezen azonosíthatók, még azzal a problémával is szembesülnünk kell, hogy ezek az intenciók bizonyos esetekben nem képesek individuálni magukat az aktusokat. Bár vannak tiszta esetek, melyekben bizonyos intenciók (például az ígéret esetében szándékomban áll megtenni az ígéretben foglaltakat) pontosan ki tudják jelölni az aktus illokúciós erejét, Austin figyelmeztet bennünket:

[...] we need to realize that even the 'simplest' named actions are not so simple – certainly are not the mere makings of physical movements, and to ask what more, then, comes in (intentions? conventions?) and what does not (motives?), and what is the detail of the complicated internal machinery we use in 'acting' – the receipt of intelligence, the appreciation of the situation, the invocation of principles, the planning, the control of execution and the rest. (Austin 1956a/1970: 179)

Nézzünk egy-egy példát, mely jól szemlélteti a tiszta és a nem tiszta esetek között fennálló különbségeket (a példák ismét a *Gyalog galopp* (1975) című filmből származnak)!

2. Artúrnak és a lovagoknak át kell kelniük a Halál hídján ahhoz, hogy közelebb jussanak céljukhoz, a Szent Kehelyhez. A hidat egy öregember őrzi, aki csak akkor engedi át az átkelni vágyókat, ha azok megfelelnek három kérdésre. Az öregember feltételeire Sir Lancelot az alábbi módon válaszol: – *Halljam a három kérdést, öreg, én nem félek tőlük!*
3. Sir Lancelot megpróbál megakadályozni egy érdekházasságot, és kardjával levágja a lakodalmi sokaság több tagját, hogy kimentse a toronyszobában raboskodó „arát”. A

toronyszobában azzal szembesül, hogy akit arának hitt, valójában a vőlegény. Ekkor lép be a szobába a vőlegény apja:

1. apa: csak sorjában, először is, te ölted meg az öröket?
2. Lancelot: hmm...igen. ööö... elnézést!
3. apa: ötven font volt darabja!
4. Lancelot: igazán sajnálom, de meg tudom magyarázni, csak...

A 2. példában egy austini tiszta esetet láthatunk: Lancelot parancsot idéz az öregemberhez, és parancsát az az intenció individuálja, hogy azzal a szándékkal rendelkezik, melynek tartalma a kérdések megismerésére irányul. A 3. példa 4. sorában viszont azzal szembesülünk, hogy nem tudjuk eldönteni, mi is az az intenció, amely által a bocsánatkérés maradéktalanul individuálható lenne: az a hit, melynek tartalma annak a belátása, hogy Lancelot rosszat tett? Vagy az a vágy, hogy a vőlegény apja megbocsásson neki? Egyáltalán szerencsés Lancelot 3. példabeli illokúciós aktusa? Vajon megfelel a társas konvencióknak az, hogy a gyilkosságot elkövetően Lancelot pusztán bocsánatot kér?

E két problémából, az intenciók azonosításának bizonytalanságából, valamint az extern és az intern mozzanatok összefonódásából kiindulva láthatóvá válik, hogy Austin elveti az intenciókkal kapcsolatos redukcionizmust, egyrészt, mert az intenciók nehezen kategorizálhatók a nyelv segítségével, másrészt, mert az intenciók sok esetben áthajlanak egymásba, harmadrészt pedig az extern és az intern mozzanatok összjátéka rendkívül bonyolult módon járul hozzá az aktusok létrehozásához, így az általánosítások félrevezetőek lehetnek. Azonban az is nyilvánvaló, hogy Austin elismeri a belső, mentális állapotok létjogosultságát a beszédaktusok kapcsán.

4 Összefoglalás

Dolgozatom célja az volt, hogy a hitek és a tudás kezelésének példájából kiindulva bemutassam Austin intencionalitás-elméletének alapjait, kiemelve azokat a mozzanatokot, melyek az austini nyelvfilozófia eredetiségének bizonyítékai. Elsőként megállapítottam, hogy Austin természetes realista álláspontot képvisel az intencionális állapotokkal kapcsolatban, például nem választja szét a egyéni és a személyközi mozzanatokot tartalmazó intenciókat egymástól, és nem próbálja a társas színtereken jelen levő tudást individuális hitekre redukálni. Másodszer Austin a beszédaktus-elmélet bevett nézetével szemben az intenciók rendkívüli bonyolultságára világít rá. Úgy véli, az intenciók nehezen különíthetők el egymástól, különböző módon kapcsolódnak össze a konvenciók rendszereivel (akár nyelvhasználati, akár nyelvi, akár társas konvenciókról van szó). Harmadszor Austin bár plauzibilisnak véli az illokúciós aktusok intenciók alapján történő individuálásának lehetőségét, nem él azokkal az egyszerűsítésre és tipizálásra irányuló eszközökkel, melyek majd a searle-i, illetve a Bach és Harnish-féle klasszifikációt meghatározzák. Ez a három megállapítás előrejelzi annak a hipotézisnek a legitimitását, hogy Searle nem pusztán követője és kibontója a beszédaktus-elméletnek, hanem egyik újrafogalmazója.

Irodalom

- Austin, John Langshaw (1940/1970): The meaning of a word. In: Urmson, J.O. & Geoffrey J. Warnock (eds.): *Philosophical Papers*. Oxford: Oxford University Press, 55–75.
- Austin, John Langshaw (1946/1970): Other minds. In: Urmson, J.O. & Geoffrey J. Warnock (eds.): *Philosophical Papers*. Oxford: Oxford University Press, 76–116.
- Austin, John Langshaw (1956a/1970): A plea for excuses. In: Urmson, J.O. & Geoffrey J. Warnock (eds.): *Philosophical Papers*. Oxford: Oxford University Press, 175–204.
- Austin, John Langshaw (1956b/1970): Performative utterances. In: Urmson, J. O. & Geoffrey J. Warnock (eds.) *Philosophical Papers*. Oxford: Oxford University Press, 233–252.
- Austin, John Langshaw (1962b): *Sense and Sensibilia*. Oxford: Oxford University Press.
- Austin, John Langshaw (1962a): *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Austin, John Langshaw (1966/1970): Three ways of spilling ink. In: Urmson, J.O. & Geoffrey J. Warnock (eds.): *Philosophical Papers*. Oxford: Oxford University Press, 271–287.
- Bach, Kent & Robert M. Harnish (1979): *Linguistic Communication and Speech Acts*. Cambridge: MIT Press.
- Bódog Alexa (2008): Az intencionalitás és a kommunikáció kapcsolata a pragmatikában. *Argumentum* 4, 22–51.
- Bódog Alexa (2012, előkészületben): *Az intencionalitás kérdése a kommunikatív nyelvhasználat pragmatikájában*. PhD értekezés. Debreceni Egyetem Nyelvtudományok Doktori Iskolája.
- Harris, James F. (1976): A new look at Austin's linguistic phenomenology. *Philosophy and Phenomenological Research* 36, 384–390.
- Németh T. Enikő (2007): *Intenciók a pragmatikában: a nyelvhasználat különböző formái*. Előadás a Magyar Nyelvtudományi Társaság Általános Nyelvészeti Szakosztályának felolvasó ülésén, Budapest, 2007. április 24.
- Németh T. Enikő (2008): Intenciók a pragmatikában: A nyelvhasználat különböző formái. In: Bibok Károly (szerk.): *A morfológiától a pragmatikáig. Tanulmányok Pete István 80. születésnapjára*. Szeged: SZTE, 85–103.
- Putnam, Hilary (1994): Sense, nonsense, and the senses: an inquiry into the powers of the human mind. *The Journal of Philosophy* 91, 445–517.
- Rajagopalan, Kanavillil (2000): On Searle [on Austin] on language. *Language & Communication* 20, 347–391.
- Sbisà, Marina (2005): How to read Austin? *Pragmatics* 17, 461–473.
- Searle, John Rogers (1969): *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John Rogers (1979): *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, John Rogers (1983): *Intentionality. An Essay in the Philosophy of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bódog Alexa
Debreceni Egyetem
Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
H-4032 Debrecen, Pf. 24.
alexab@unideb.hu